

A parasztnép és a büntető igazságszolgáltatás.

(Tanulmány a bűnügyi characterológiából.)

Írta: KÁRMÁN ELEMÉR, kir. ügyész.

»Ifjú hivatalnokaink bámulatosan sokat tanulnak, tanulmányoznak. Hogy a parasztot is tanulmányozzák, erre senki sem gondol. A paraszttal való olyannyira beható érintkezés, mint abban a bírósági és közigazgatási hivatalnoknak többnyire része van, külön tanulmányt igényel. Az a bürokratikus felfogás, hogy ellenkezőleg: a paraszt tanulmányozza a hivatalnokot, teljesen ferde. Ha hivatalnokaink általán jobban élnék be magukat a paraszt lényébe, nem lett volna oly hatalmas ez utóbbiak gyűlölete a »hivatalos ember« ellen. A paraszt lényéről természetesen nem lehet főiskolákon előadásokat hallgatni. Az állam hivatalnokait ismereteik szabályszerű mérve és technikus ügyességük szerint bírálja és javadalmazza. Hogy a hivatalnokban meg van-e a kellő egyéniség, hogy bele éli-e magát a nép erkölcsébe és jellemébe, melylyel érintkeznie kell, ez a modern állam számára nem mérhető mérték. A hivatalnok s a paraszt közti ellenséges ellentét addig fennmarad, amíg a hivatalnok előtt a paraszt tanulmányozása közömbös. Evvel nincs az mondva, hogy azért a paraszt iránt udvariasabbnak kellene lenni. Nagypapáink korabeli régi hivatalos emberek, akikről majd mindennütt az a hagyomány maradt, hogy a parasztot keserves módon gyalázták és gyötörték, minden gorombaságuk mellett megértették a paraszt jellemét és modorát, megmutatták nekik

milyen az *ember*, aki előtt tekintélye van, érintkezésben voltak a néppel és nem az íróasztal mellett nőttek fel s így minden erőszakoskodásuk daczára is jobban fértek meg a parasztemberrel, mint modern hivatalnokaink, akik hozzá ma túlgorombák és holnap túlduvariasak.«

Így ír egy kiváló német író, W. H. Riehl,¹⁾ kinél szebben és találóbban hazája társadalmi viszonyait kevesen írták le. Gondolataihoz kívánok egynéhány széljegyzetet vetni az alábbi igénytelen sorokban, megjegyzéseket a parasznépnek a büntető igazságszolgáltatáshoz való viszonyáról. Hazánkban hasznosak lehetnek az általa jelzett tanulmányok: s bár még nálunk nem oly ellentétes a paraszt és a hivatalos ember viszonya s főleg magyar vidékeinken még nem egy élő példája van ama nagyapáink korabeli régi hivatalos embereknek s nem veszett ki teljesen a táblabíráknak a nép törzséből nőtt egyszerű, józan eszejárása, de nyilvánvaló, hogy midőn törvényeink sokasodnak és bonyolódnak, a paraszt és a hivatalnok mind kevésbé fogják egymást megérteni s félő, hogy nálunk is felüti fejét ez az ellentét. Tagadhatatlan, hogy ma is kevés, s hivatalainknak minél beamterszerűbb szervezése és szelleme által mindinkább fogy azok száma, akik igaz jóakarattal s érdeklődéssel élik be magukat e sajátos és eredeti társadalmi osztálynak, a nemzet tömör, viharokban is változatlan magjának, a *parasztnép*-nek életébe, melyről oly jól mondja a költő: ')

A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

Két nagy fictiója van minden törvénykönyvnek: az, hogy tökéletes és hogy minden polgár jól ismeri. E két fictió fontos eszköze a jog alkalmazhatóságának.

Bűnös cselekmény csak az, amit a törvény annak nyilvánít; így szól az első elv a büntetőjogban. A cselekvő embert azonban tetteiben rendszerint nem a törvény kinyilatkoztatása vezeti és óvja a rossztól; nem céljainak s akaratának a törvény tételeivel való gondos egybevetése, hanem a

¹⁾ Die bürgerliche Gesellschaft. Von W. H. Riehl. VIII-te Auflage. Stuttgart, Cotta 1885. 114. lap.

²⁾ Petőfi: »Arany Jánoshoz.« 6. versszak.

közerkölcs, az ember tetteiről többé-kevésbé elterjedt Ítéletek illetve amely mértékben rajta gondolkodása és érzülete uralkodik. Ebből folyólag a míveletlenebb, hiányosabb nevelésű nép felfogása kerülhet gyakoribb ellenkezésbe a törvénnyel.

Ez az első szempont, melyet alábbi elmékedéseink vezetőjéül tűzünk ki. A parasztnak azt az osztályát vizsgáljuk a büntető igazságszolgáltatás sora folyamán, amelynek van – bár olykor hiányos, máskor téves – saját fogalma a bűnről és az erkölcsiségről, és nem a proletariátust, az elfajult parasztot, mely már tudattal vétkezik, s amelynek már szenvedélye és betegsége a bűn. Vizsgáljuk azt: melyek a paraszt bűncselekményei, mily gondolkodás vezet s kíséri azok elkövetéseiben? S vizsgálódásunk célja: kutatni mily elemek s jelentőségek veendőek figyelembe a jövő törvényhozásának alkotásaiban, hogy a törvény és a nép egyformán gondolkozzék arról: mi a bűn °

A törvény tudásának a fictiója hasonlóképp a nép alsóbb osztályai szempontjából rejt magában bonyolódott kérdéseket.

Lényeges e tekintetben a különbség a polgári és a büntetőjog között. Magánjogi keresetét a paraszt jogtudóra bízhatja, fogadhat ügyvédet, míg a bűnperben a maga személyét idézi a bíró. A kitanításnak is egész más a jellege a polgári, mint a büntetőperben. Korlátlan az az előbbiben, de rendkívül kényes az utóbbiban. Járjon el a pereskedő a polgári perben bármily fortélylyal, az a bíró ítéletére nézve teljesen közömbös; de a bűnperben kitaszítani a felet a beismerés és tagadás, az enyhítő és súlyosító körülmények sajátos kezelhetési módjaira az igazságszolgáltatásnak csak ellenére van.

Különös fontossággal tehát ez a szempont az alaki jog: az eljárás tekintetében bir. Miképp viselkedik az az osztály, amelyet szemlélődésünk tárgyává választottunk, a bíró előtt? mit tud s mit kellene tudnia arról, hogy a bíró széke előtt mi a teendője? miképp fogja fel az igazság szolgáltatását s mi az igazságot szolgáltató közegek tanítási kötelessége, hogy enyhítsék a törvénynek azt a kíméletlen szigorát, mely az írástudót a tudatlannal egy mértékkel méri!

Politikai büntettekre a paraszt nem igen bír hajlandósággal. Concret gondolkodásra irányuló egészséges lelkiületét

nem érdeklik oly általános eszmék, mint nemzetiség, vallás-felekezet és politikai párt. Parasztlázadásokról egy nép történelme sem szól oly keveset, mint a magyar. Oly erénye ez a magyar parasztságnak, melyet az idők folyamán a földes úri osztály és a kormányok vajmi kevéssé becsültek meg.

Tévedés azt hinni, hogy a magyar paraszt gyűlöli a más nemzetiségűt. Ez inkább a politikus csizmadia tulajdonsága. A magyar paraszt büszke magyar voltára, de nem hangoztatja azt; el van telve magyar faja büszke fölényével, de nem dicsekszik vele. Nem viseltetik gyűlölettel a német és tót iránt. Sógora a német, akit nem igen szeret; a tótot és oláhot meg sajnálattal vegyes lenézéssel illeti. De a nemzetiségi ellenszenv nem veleszületett jellemvonása.

Általánosságban ilyen a magyar haza terein élő idegen parasztnép is. A városi vagy a városhoz közel élő nép az, amelyet a nemzetiségi izgatás eredménynyel inficiál. Legjellemzőbb erre nézve, hogy a magyarelleses gyűlölet ott lappang leginkább, a hol tömören, nagy számmal lakik az illető nemzetiség, mint északon a tót, Erdélyben az oláh s a bánországban a sváb. A bakonyi német s a vasmegyei hiencz a legnagyobb békében él magyar szomszédjaival, fia, leánya már magyarul tanul és tud, sőt boltjaira és az út szélére hihetetlen magyarságú feliratokat ragaszt. De a falun élő barczasági szász is megemelinti minden magyar idegen előtt a kalapját s barátságosan köszönt jó napot. Izgatók befolyása az már, ha a hivatalokban megtagadja a magyar feleletet, még ha tud is magyarul, mint a román és a vend.

A nemzetiségi izgatás és lázadás deliquensei közé a paraszt nem tartozik. A soraiból felkapaszkodott félművelt zugirász viszi ebben a vezérszerepet s a proletárrá fajultak követik.

Sajnos, nem egészen így van a felekezeti izgatás terén. Zsidó üldözésre a magyar paraszt könnyen bujtható. Nem így volt ez a régi időkben és nem így van az ma sem oly vidékeken, ahol a falukban egy-egy kisebb üzlettel bíró boltos zsidó vegetál. A fogyasztási szövetkezetek zsidóellenes mozgalma, mely a kiszsidót a faluból a városba hajtja, nem a nép fejében született. A paraszt igen jól megfér a zsidójával, nélküle meg sem tud lenni és soha oly ügyesen üzletet

nem fog vezetni, mint amaz. De ily vidékek ma már ritkák. Legtöbb helyütt a földesúr elkótyavetyélte ősi vagyonát, helyébe zsidó bérlő vagy földbirtokos jön, aki – kevés kivétellel – nem fér a nép lelkéhez, néma rabszolgaságot követel tőle, híjával minden rokonérzetnek és buta parasztnak mondja vagy goromba betyárnak, ha egyenes gerinczczel áll meg előtte. A szerte portyázó ügynökök hasznavehetetlen gépek s eszközök árában árvereltetik anyaföldjét. Ez a zsidógyűlölet eredendő bűne a paraszt szemében, ki a kereskedőt és zsidót még nem tudja megkülönböztetni. Szomorú, mondhatnók szégyenletes jelensége hazánknak, hogy a vérvád sehol oly alkalmas talajra nem lelt, mint nálunk. S ilyen hajszákban a magyar paraszt teljes erejével részt vesz s kerül a felekezeti izgatás bűnébe. Német atyánkfiai óvatosabbak, inkább elvi állásponton szeretnek maradni, de a magyar szilajon vetemül tetlegességre is.

Annál kevesebb a része a politikai pártoskodásban. A felségsértés a legrettenetesebb bűn a magyar szemében, hisz az alföldi paraszt a király nevét kalapemelve említi; államellenes izgatásra sem hajlandó, de legtöbb baja van a kormánnyal. A gravamenek idejéből maradt hagyomány, hogy a kormánynak kemény ellensége. Az ellenzékét tartja magyarpártnak, csak úgy, mint a dicasteriumok idején a magyar haza jobbjai e párton küzdöttek. Nem tudja feledni Kossuthot, bár politikai elveit nem ismeri. S ha adója, terhei bántják, a kormányban keresi a hibát. Ez a gondolkodás nem egyszer kívánja meg áldozatát a bűnkrónikákban, különösen választási harcok idején.

A közönségesen közbűntetteknek nevezett bűncselekmények két neme van, a melynek kiválóan a paraszt ember szokott a tettese lenni, és bizony legnagyobb részben a magyar. Ez a hatóság elleni erőszak és a pénzhamisítás.

A hatóság elleni erőszak rendkívüli nagy számmal szerepel a bűnügyi statisztikában s valósággal el vannak vele árasztva büntető hatóságaink. A magyar embernek természete, hogy maga felett urat nem igen szeret tűrni. Hamisítatlan vérében nincs benne a hatalomvágyás, de nem is könnyen hajlik a hatalom előtt. Milyen büszkén éneklí a magyar legény, mikor a katonasorba áll, hogy: »nem parancsol nékem

a bíró!« Nem úgy, mint a német, akinek főbüszkesége, ha spanyol nádpálcza van a kezében, és vérében van a felsőbb-ség iránti tisztelet. A tót és román parasztra pedig a hosszú elnyomatás beoltotta a szolgalelket, csakúgy, mint a zsidóba a végtelen türelmet.

A magyar nép e sajátságos természetéhez járul, mint a hatóság elleni bűncselekmények másik eleme: a községi közigazgatás és rendészet még mindig meglehetősen rendezetlen – helyenkint primitív állapotja. Gróf Kielmannsegg írja már száz év előtti utazásaiban, hogy a falu élén a bíró áll, aki rendesen falubeli paraszt; s a jegyző, aki félig-meddig jogtudós s egyúttal fél vagy egész paraszt. Ennek a bírónak és rendészeti közegeinek azután rendesen van egynéhány ellensége, ha más nem, a régi bíró és pereputtya. A jegyzőt szeret, akit befentesévé avatott, de gyűlöli, aki ellene valaha holmi executiót vagy árverést volt kénytelen foganatosítani. Ekkép oszlik azután minden falu népe kormánypártra és ellenzékre, s aki ismeri a falut, az tudja, hogy ez a legtöbb helyütt így van és az idyllikus béke csak a költők Írásaiban honol. A falu e vezetői azonban a mai közigazgatási rendszer szerint nélkülözik az ilyen ellentétek kiegyenlítéséhez szükséges magasabb értelmiséget és ennek nem egy szomorú eset a következménye.

Különösen nagy az ellenszenv a magyar népnek a rendőri személyek iránt. Ennek még a pandúrvilágban van az eredete. Hisz még az intelligens családok gyermeke is csodálattal csüng a betyárok hőstettein és jól esik hallania a pandúrok agyafúrt felültetését. A rendőrnek az a tisztelete, mely az angol »policeman«-t környezi, ismeretlen még a fővárosi közönségünk előtt is. Ehhez járul a rendőri intézménynek ma még szintén legtöbb helyütt tökéletlen szervezése. A rendőr többnyire igen alacsony műveltségű, rosszul fizetett existencia. A rendőrök elleni erőszak büntetnének számtalan esetét maguk a rendőrök idézik elő szertelen beavatkozással vagy míveletlen erőszakoskodással. Innen az ilyen bűnperekben hozott ítéletek meglehetősen enyhésége.

A rendőri közegeken kívül sok a baja a parasztnak a végrehajtóval. Vannak falvak és nemcsak a nemzetiségi tájakon, hanem például oly magyar vidéken is, mint a devecseri

járás, ahova a pénzüintézetek nem merik kiadni a pénzüket, mert a végrehajtót agyonveri a nép, ha beteszi a lábát. De a békésebb természetű parasztot is rettenetesen ki hozza sodrából a végrehajtó megjelenése. Sohasem képes arra az uras könnyelműségre, hogy tárt ajtót nyisson a végrehajtónak, de nem is hitelét félti, mint a kereskedő, hanem elkeseledésében a végletekre képes. Különösen, ha valami igazát érzi a dologban, és hiányos jogi ismereteinél fogva ez a legtöbb esetben így van, másfelől meg – sajnos – sok a jogtalan végrehajtás, különösen adó és illeték miatt. Ilyenkor azután tör és zúz.

Egyéb hivatalos közegekkel nagy ritkán van baja. A csendőrtől fél és azt tiszteli. Tudok esetet, hogy az a paraszt, aki fejszével ment a végrehajtónak, félóra múlva türelmes bárány lett, mikor belépett a »csendőrr«. Ennek pedig nyilván a csendőrség kiválósága az oka. A hivatalokban kevés nép viselkedik oly tisztességtudón, mint a magyar és a sváb paraszt. A városi csöcselék bírái irigyelhetik annak a kartársnak az életét, akit parasztvidékek járásbírájaul rendelt sorsa. A paraszt a bíróval soha nem is felesel és minden nyilatkozatát avval kezdi, hogy »megtiszteltem alássan a törvény urait«.

Sajátságos jellemvonása a mi parasztságunknak, hogy az államot megrövidíteni nem tartja bűnnek. Innen ered, hogy nem érti meg azt a nagy fontosságot, melyet az állam büntető joga a pénzhamisításnak tulajdonít. A bankócsinálás szemében nem diffamáló dolog. A valuta s a pénzgazdaság törvényeit természetesen nem érti, de tudja és érti azt, hogy a pénzverés és nyomás az állam joga, azonban a történelmi szerencsétlen idők csepegtették lelkébe ezt a félszeg gondolkodásmódot, amely szerint az államnak kárt tenni nem becsületbe-vágó dolog. Előmozdítja e felfogást toldott-foldott eddigi adózási és jövedéki rendszerünk, amelynek alapja és eredete osztrák időkre vezethető vissza és bár újabb honi törvényeink reformálták, mindazonáltal népünk gondolkodásmódjával soha egybe nem forrott, előtte meg nem érthető s a lehető legnépszerűtlenebb.

Az államellenes vétségekről szólván, szemünkbe ötlenek hazánkban a földművelő nép között is nagy mértékben lábra

kapott socialista mozgalmak, melyek kisebb helyi lázongásokon kívül járvány alakjában különösen a »földosztók« communistikus mozgalmában jelentkezett. Messze túl vezetne értekezésünk körén, melyben kizárólag a criminalisticus mozzanatokat óhajtjuk egybefoglalni, annak a vitatása, hogy mennyiben s mily okokból folyólag hatották át a magyar nép lelkét a socialistikus tanok. A földosztók, a büntetőtvénycönyvekbe ütköző cselekményeikkel áldozataivá lettek az igaztónak, de egész más gondolkodás vezette őket, mint vezetőiket. A paraszt eszejárása alapján conservatív. Világelforgató eszméket türelemmel hallgat meg, de irántuk nem fogékony. A földosztók előtt nem a communismus eszméje állt. Történeti reminiscentiák csillantak meg lelkökben. Azok a boldog idők, amikor a parasztnak a földesúr erdeiben és erdőréseiben az erdei és legeltetési haszonvétele fenn volt tartva; az úrbéresek nádlási haszonvétele; mikor a földesúr elkülönített földjein a jobbágnak legeltetési joga volt. A természetbeni járandóságok korához képest a szabadság mai kora bérszerződéssel és a pénzgazdaság silány napszámával sanyarú nyomorgás. S midőn e súlyos időekkel szemben erőszakkal a régi szebb időket óhajtja visszahozni, épp úgy törvényellenes dolgokat vitt végbe, mint a főváros követdobáló, törő és zúzó socialistái, de a szándék és gondolkodásmód azokétól felette eltérő. Nem új állam lebeg szeme előtt a mai romjaim de a régi romokból akarja a számára jót újra lábra állítani. Nem új jogot, de a régi elvesztettet követeli, s ez igen nagy és figyelembe veendő különbség a bűnösség fokának megállapításánál.

Közmondásszerű régi hibája a magyarnak: a szertelen káromkodás. Nemzetiségeink, ha mást nem, de a sok káromkodást eltanulták a magyartól. S szitkai a lehető legilletlenebbek, mert míg a német az ördögöt emlegeti, a magyar az Isten nevére esküszik s avval káromkodik is. Olyan hiba ez, melyet évszázadok nem tudnak belőle kiirtani. Egy nagynevű protestáns egyházi férfiú járt egyszer hazánkban, s egy helyütt protestáns nagyjaink a nép közé is elvezették. Nagy felvonulás várt a híres vendégre, s a rekkenő hőségben az áldogálva várakozó nép folyton a Megváltó nevével fejezte ki türelmetlenségét. »Lehetnek jó protestánsok«, monda az ide-

gen férfiú kísérőinek – de nem jó keresztények«. És sajátságos, h^ogy jólelkű s jámbor parasztemberek is – kik a templom legszorgalmasabb látogatói – el-elkáromolják az Isten nevét.

Épp ily könnyen gázol szájával a női becsületben is. Apró összeszólalkozás, boszankodás folytán, minden indok nélkül, vérig képes sérteni a nő tisztességét. S benne van ez már serdülő korában, mikor tán még nem is érti, amit mond. Olyan sajátsága ez »lovagias«-nak mondott népünknek, melynek történeti vagy lélektani eredetét tán lehetetlen is kikutatni.

Ez a jellemvonás kiválóan az oka a becsületsértés! perek ama rengeteg tömegének, amelylyel bíróságaink országszerte küzdenek. Van ezekben azonban valami igen jellemző a parasztra nézve. Csak a magafajtajával perlekedik, csak azt sértegeti. Nem úgy, mint a városi, aki felfelé is, lefelé is szemtelenkedik. A paraszt némán tűri a magasabb rangú bántalmazását, legfeljebb háta megett morog reá, – de néma megvetéssel illeti az alatta állót, még ha sértegeti is, csak a magaszórútól nem tűr el görbe tekintetet sem. Perel a végletekig.

De nem olyan óriási mérvben vesz részt a becsületsértésekben a paraszt, mint a városi csöcselék. A nyelveskedést meghagyja asszonyainak, ő maga inkább az öklével verekszik.

A paraszt legtipikusabb bűnének a testi sértést, a verekedést tartják. Az úr párbajozik, a paraszt verekszik. Mert csak nem lehet párbajnak nevezni azt, ha két szilaj legény a csárdásné szép leányának csillogó szeméért összekülönbözve, fokossal vagy széklábbal áll ki elkeseredett küzdelemre a rét esti csendjében – s egyik ott marad!

A paraszt verekszik, mondjuk fokossal, késsel, s ha kell, széklábbal. De lapozzunk vissza a történelem elsárgult könyvében, Erdély kronikáiróiban, SZAMOSKÖZI, CSEREY és APOR történeteiben, s nem egy olyan jelenetre akadunk, a hol fényes szalokban, terített fehér asztalnál, úri dámák jelenlétében, olykor egy-egy főúri nemes mocskos szavak kíséretében kirúgja maga alól a széket, nekirohan megbántójának s olyan parázs verekedést rendeznek – ki karddal, ki bottal, ki fokossal, – akárcsak a szent-gáli legények a bakonyalji korcsmában. Az erkölcs is úgy száll nemzedékről nemzedékre, mint a viselet s a népszokás. A kalotaszegi varrottas s a pitykés

dolmány valaha úri népek éke volt, ma a parasztnép viselete. A népdal is úri hárfák költeményéből lett a nép danája. Ugyanígy mulatás vagy vita közben verekedni valaha úri módi volt, ma parasztempó.

Bármilyen legyen azonban eredete, tény, hogy a testi sértések bűncselekménye igen el van terjedve népünk körében. S el van terjedve nemzetiségi különbség nélkül. Legfeljebb a modorban van különbség. Érdekesen jellemzi azt CSAPLOVITS JÁNOS a múlt század elején kelt »Magyarországi képeiben« a következőleg: »ha az emberek vitába elegyednek, a német kiabál és fenyeget, a horvát átkoz és szitkozódik, a ruthén köpköd és hajba kap, a *tót* öklöz és pofoz, a magyar véresre veri egymást, a cigány összekaparja a másíknak képét, az oláh agyonveri ellenét, a zsidó lármázik és elszalad.«

A testi sértést a paraszt nem tekinti bűnnek. Azt a parasztlegényt, aki verekedés, késelés miatt hónapokig ült a fogházban, semminemű megvetés nem fogadja, mikor a falujába visszatér, sőt a martyríum bizonyos glóriája övezi. Valami hősködési vágy az, ami minden parasztlegényben benne van s ami ezekbe a delictumokba keveri. Különösen fiatal éveiben, mikor a vére pezsdül, fékezhetetlen szilajság szállja meg. Öreg ember ritkán áll verekedés miatt a bíróság előtt, a testi sértések deliquensei javarészen katonasorban lévő duhaj legények.

E becsületsértést és testi sértési perek rendszeren valóságos complexumban fordulnak elő. Éveken át tartó gyűlölködés mozzanatai. Majdnem minden faluban vannak pártok állandó ellenségeskedésben. Ma egyik, holnap a másik áll vádlottként a bíró előtt. A vesztes párt rendszeren még hazamenet köt bele elleneibe s ad okot újabb perre. Az előző per tanúi sértettjei vagy vádlottjai lesznek egy új pernek, mely ismét újabbat szül. Érdekes megfigyelni, amint egy-egy bűnper lefolytatása után a vádlott, sértett s a védelem és vád tanúi együtt, olykor ugyanazon a kocsin mennek hazafelé. Menetközben megbeszélés tárgyát képezik a per egyes mozzanatai. A véleménynyilvánítás mind hangosabb lesz, szóból tette kerül a sor, a véleménynyilvánítás szenvedélylyé válik s a bíró elé egy régi per utóhangjai kerülnek új per alakjában. A miveltebb ember kerülí ellenfelét, nem köszönti, az utcán kitér előle,

a paraszt ellenben mindig ugyanabban a kis körben ellenfeleivel újra meg újra tárgyalja bajos dolgukat, s így kerül az új per szerencsétlenségébe.

Törvényeink köztudomás szerint nagyon kevésbé védik az ember erkölcsi s testi javait vagyonával szemben. Ezek a törvények nem szolgálnak parasztsztyálynk nevelésére. A paraszt, a míg a proletariátus fertőjének levegője meg nem érinti, becsüli a vagyont s a birtokot, de nincs benne kifejlődve a más egyén emberi javainak becsülete. Vádhatóságaink és törvényhozásunk egyik legnemesebb feladata leendő ez irányban szigorúbb törvényekkel és erélyesebb üldözéssel tanítani meg e javak tiszteletére.

Azt mondtuk fentebb, hogy a paraszt könnyen gázol a női becsületben. Szavaival – kell hozzá tennünk, – de nem tetteiben. A középkori lovagias hódolat, a német »Minne« egy késő árnya még benne van a parasztleányban. Mi más jelenet vasárnap délben a falu a templom környéke, mint a város aszfaltja. Ott mily illemtudással beszél a legény a leánnyal, itt mily szemérmetlen pillantásokkal kíséri a ficsúr az anyja oldala mellett haladó bártortalan leánykát.

A paraszt nem csábít, hanem hódít. Mellét feszíti, bajuszát pödörinti s nagyhangon diskurál, – ezek összes csábító fegyverei. Azok az eszközök, melylyel a vagyonos úri nép férfiai intézik a nők elleni támadásaikat: a pénz s egyéb csábító eszközök, előtte ismeretlenek.

Nem talál igazságot a paraszt a mai törvényekben, mely ép a csábítást nem bünteti kellő szigorral. Derék öreg párok, kik a falu csendes világában tisztességben élemedtek meg, összetett kezekkel kénytelenek nézni, mint ragadják el legszebb gyermekeiket a város bűnei a modern «élet tengerébe». A leánykereskedés megtizedeli a parasztleányokat, vagy a városi élet ezer csábja rontja meg őket.

Törvényeink csak az erőszakot büntetik, mely a szemérem ellen tör, a ravaszsgot csak legújában a bűn tető novella életbelépte óta. Ez pedig a parasztnál nem igen gyakori, s ha elő is fordul, a maga vére elleni bűne. De egymás között nem tartja a csábítást a paraszt olyan bűnnek. Tény, hogy számtalan házaspárnak az esküvő előtt már gyermeke van, de elveszi a csábító az áldozatát s törvényesíti a gyer-

mekét; jóvá teszi hibáját. Aki ismeri a faluk életét, tudja, hogy ez igen elterjedt eset. A falusi leányok törvénytelen gyermekeinek apja ellenben rendesen a városban él. Arra a bűnre azonban, amelyet ez a városi néposztály követ el az ő kincsei ellen, a csábításra büntetést kevés esetben talál.

Mondhatja-e a törvény – mely a vagyont oly szigorúan védi – a paraszt szemébe: nullum crimen sine lege?!

A vagyon elleni bűncselekmények régiója az, melyen a legtöbb ember a romlás és megsemmisülés felé süllyed. Ha verekedésért, súlyos testi sértésért, sőt még embertársa életének kioltásáért ülte le a parasztember a reá kiszabott büntetést, falujába megtérve, folytatja eddigi életmódját csak úgy, mint a szerencsétlen eset előtt. De lopás, sikkasztás vagy hasonló bűncselekmény – bármily csekély jelentőségű volt legyen is az – rendszerint belerántják a proletariátus fertőjébe; lesz belőle visszaeső, csavargó, börtöntöltelék.

A parasztnak a másé iránt igen nagy az érzéke. A tulajdon előtte szent. Sokszor regeszerű a becsületessége, és az igazi hamisítatlan lelkű paraszt még az adósságcsinálást is bűnnek tartja. A városi ember igen nagy tévedése, hogy ha falura jön, feltűnően bizalmatlan a paraszt iránt. A paraszt ép úgy becsüli az idegen dolgát, mint az idegen személyét. Vendégszeretetéről híres, s vendéglátásáért sem fogad el díjat, nem hogy az idegen birtokára vágynék. Ilyen az alapjelleme.

A város szedett-vedett népében nem egy jár, kinek egész élete telve piszkossággal, s vagy csak időnként vagy néha egyáltalán nem hallat magáról, avagy valóságos tojástánczót jár a büntető hatóságok körül. A parasztnál ez nincs így. Az a vagyon elleni vétség, melynek rendszerint az eladdig minden bűntől mentes parasztember szokott lenni áldozata s amely anyagilag s erkölcsileg úgyszólván menthetetlenül viszi a proletariátus útvesztőibe, a büntetőtörvénykönyvünk 359. §-ában körülírt sikkasztás, a bírói zár alá vett ingók eltulajdonítása. Az összes törvényhozások közül példátlan a magyar törvény e szakasza s különösen kirívó a kisemberrel szemben annyira kíméletlen végrehajtási törvényünk mellett. Árveréseink java nem egyéb kótya-vetyénél, ahol a paraszt véres-verejtékével szerzett háza, beltelke s földjei nevetséges áron

kelnek, gyakran hitvány adósságok miatt, melyeket jobb hitelviszonyok között még elrendezhetett volna. A Bakony keleti vidékén mindenki ismert egy derék, tagbaszakadt parasztgazdát, aki valaha 20.000 forintos birtokot örökölt az apjától, bár erősen megterhelve. Perlekedő ember volt, aki vélt igazát nem hagyja soha. Végnélküli pereinek egy sereg végrehajtás lett a vége. Szép birtoka, gazdasági felszerelése potom áron kelt, s adóssága még sem fogyott. Nagyobb könnyítést nyerendő, egyetmást eladogatott, de hitelezőinek fizetett, persze egyelőre csak annak, akinek telt belőle. Ez a boldogtalan ember ma földönfutó, ki két járásbírósnál s egy törvényszéknél immár notórius alakként lótfut igaza után, melyet földi törvényeink szerint soha megtalálni nem fog.

Egy másiknak lefoglalják a fáját, szánkóját és disznáját. Csikorgó tél köszönt be. Gyermekeinek nincs mit enni, nincs hol melegedni. Fát vágni nem lehet az erdőre menni a hóval befutott úton. Felapritják a szánt, leölik a disznót. S az apa börtönre kerül.

Ilyetén bűnperekkel bővelkednek bíróságaink. Különösen a hanyag, jogtalan végrehajtások halmaza folytán. Az a rettenetes jog, melyet a törvény ezzel a hitelező kezébe fegyverül ad, hihetetlenül pusztít parasztságunk soraiban. Ha statisztikailag ki lenne mutatható, hány ember szökik ki ily esetek miatt Amerikába, ijesztő adatok tárulnának fel. Ámbár ítélobíróságaink tőlük telhetőleg enyhítik a törvény szigorát. Enyhe ítéleteket szabnak ki és gyakorlattá vált a felmentés ott, ahol az eladott dolog vételára a hitelező követelésére fordítottatott s a legszigorúbban vizsgálat tárgyává 'tétetik a végrehajtás jogossága és helyessége.

A német büntetőtörvény ismeri e delictumot, de mint hatóság elleni vétséget: a bírói zár megsértését s nem a hitelező megkárosítását tartva jogsérelemnek. Nem üti a szerencsétlen tettes homlokára a »sikkasztó« bélyegét.

Ez a parasztember leggyakoribb vagyoni elleni bűncselekménye. Lényeges eleme rendesen az, hogy a paraszt egyszerű gondolkodása és jogi tudatlansága kerül ellenkezésbe a törvénnyel. Nem érti: miért ne rendelkezhetnék tulajdonával, különösen ha ő előnyösebben értékesítheti hitelezői javára, mint a végrehajtó. S ez az eszejárása tagadhatlanul józan.

Gombamódra burjánzik a parasztság között az orgazdaság és a jogtalan elsajátítás. A parasztnak rendkívüli örömet okoz, ha valamihez olcsón vagy különösen ingyen jut. Tán mert a mindennapi kenyerét annyira nehéz munkával keresi. A tolvaj sehol oly jól nem értékesítheti lopott tárgyait, mint a falun. Különösen, mert értékes dolgok ára iránt a parasztnak semminemű érzéke nincs, miután azok az ő kereskedelmi forgalmában felette ritkák. Ezüst órákat képes pár hatosért megvenni mindennemű gyanú nélkül s az ilyen városi drágaságok és ritkaságok nagyon vonzzák. Épp így a mezőről hazatérő földművesnek a zsebe rendszeren tele van mindenféle talált dolgokkal; a legnagyobb öröme azokat gyerekei elé rakogatni. Hogy azt be kell a hatóságnak jelenteni és hogy arra a nyolczadik napon »solis occasus suprema tempestas esto« s hogy a régi talléroknak, boglároknak és lópatkóknak művelődési becse is van, erre senki sem tanította. S ha az igazságszolgáltatást nem kezeljük a lehető legnagyobb óvatossággal, sok, alapjában jóra való ember tölti keserves rabsága óráit azzal a gyötrő gyanúsítással a társadalom iránt, hogy »pauper ubique jacet.«

Ahol a paraszt lopni kezd, arról a tájról elköltözött az erkölcsi és anyagi jólét. Ahol kihalóban van a másé iránti tisztelet, kiveszett a paraszt. Ezek a tünetek ott mutatkoznak, ahol a parasztbirtokok szertelenül elaprózódnak. Mikor egyebe nem marad, mint a háza, vagy annak is csak a fele: fája, barma, baromfia, takarmánya nincs, nem bölcsekedik a gazdasági viszonyok socialis fejlődése, a tulajdon s a vagyonmegosztás jogossága felett, mint a socialista, hanem a büntetőbírósságokkal lép érintkezésbe; napirendre kerül a falopás, vadorzás, mezei kihágás s az élelmiszerek lopása. A további folyamat azután attól függ, hogy hol fekszik a falu. Ha kinn, a várostól messze; megmarad egy állandó romlott színvonal, az önmagától való rothadás! Ha a városhoz közel, áthatja lassan a városi proletariátus aljassága s a parasztból csak egy marad: durvasága és gorombasága.

Hogy ily irányban az utolsó évtizedekben hazánk falui óriási léptekkel haladnak a romlás felé, tagadhatatlan. A parasztság fogy, a proletariátus nőttön nő. Okai a gazdasági viszonyok fejlődésében rejlenek. A jobbágyot a földesúr bir-

toka eltartotta, még ha rá is fizetett. Mező, erdő, nádlás közös volt s e látszólagos jólétben a jogosulatlan existenciák egész serege üres erszénynyel jó módban élt.

A zsellér és a paraszt természetbeni dolgokkal gazdálkodott s természetben állított mindent elő a maga számára. Elkövetkezett a pénzgazdaság kora. A terményt el kell adni, árán élelmet s eszközt az új termény előállítására szerezni. Az átalakulás oly heves forгатagként köszöntött be, hogy a legerősebb elmét is megzavarhatta, a paraszt pedig hazánkban ma is a legtöbb helyütt jóakaró vezető nélkül áll!

A gazdasági haladás rendszerint gyorsabb, mint a mivellődés haladása. Új hasznos intézményeket mindenki alkalmaz, még mielőtt jelentőségüket értené. Különösen oly gyors gazdasági fejlődés során, mint amelyet hazánk az utolsó félszázadban elért.

A hitel intézményei nem egy veszélyt rejtenek magukban a parasztnépre nézve. Nem e lapokra tartozik ennek a gazdasági oldalról való megvitatása, de tagadhatatlan, hogy a hitel forgalmának szükséges gyorsasága és könnyűsége a parasztban nem egyszer a könnyelműség s a bűn csirájának válnak alkalmas talajává.

Ilyen mindenekelőtt a váltó intézménye. Sokszor éppen hogy a nevét tudja leírni, de váltókkal tele a zsebe. Az a könnyű mód, melyen a takarékpénztárakban egynéhány névalírással készpénzhez lehet jutni, amit ő keze munkájával rengeteg fáradtság útján képes csak előteremteni, ennek a váltónak a furcsa sajátságai – minő pl. különösen az, hogy a más nevét annak megbízásából reá szabad írni – nem kis mértékben zavarták meg a paraszt eszét. Hisz olyan kérdés, hogy prolongatiós váltóra az alapváltó obligoiban levőknek, avagy szóbelileg jótállók nevének a váltóra való reávezetése hamisítás-e, ezen még »grammatici certant«. S a sensatiós váltóhamisításoknál bizony sokkal nagyobb számban hemzsegnek a parasztnak a váltóhamisításai, csakhogy ezek nem kerülnek az újságba.

Az okirat nagy ereje a paraszt lelkében általában még mindig igen kevésbé fészkelte be magát. Szerződéseit, alkuit szóbelileg köti, legfeljebb egy erős kézádással pecsételi meg. Így szerződtek apái is, akik az írás-olvasással még gyengébb

lábön álltak, mint utódaik, de nem tévedünk, ha állítjuk, hogy azok a szavukat sokkal hívebben tartották meg, mint a nevüket oly könnyen alakanyarintó ivadékaik az írást. S akárhány paraszt van, aki szemtől-szembe nem merné letagadni a szavát, de hihetetlen könnyelműséggel hamisít okiratot. E hamisításokat rendkívüli mértékben előmozdítja az a körülmény, hogy a paraszt rendszerint birtokos és az ingatlanra a pénzintézetek mohón hiteleznek, mindennemű bővebb információ, az aláírások hitelesítése, vagy az aláírásoknak a bankban való eszközlése, az adós becsületessége iránti tudakozódás nélkül. Természetesen, mert a paraszt ügyletei annak a költségeit el sem bírják. Nem helyeselhető azért eléggé némely intézet óvatossága; amely az intézetben vagy hiteles személy előtti aláírást kíván meg, avagy nem kíméli a pontos tudakozódást. Mert az abban való bizakodás, hogyha közpolgári utón nem, de a büntető marasztalás kerülő útján épp úgy pénzéhez jut a hitelező, ennek talán mindegy, de a nép java szempontjából éppen nem.

Éretlen nép kezébe adtuk sok helyen a szövetkezeteiket is. Az igazgatói címek, a jelenléti jegyek csak úgy megmételtyezik a nép lelkét, mint corumpálják a magas társadalmat. Vannak parasztszövetkezeteink, amelyeknek $\frac{1}{4}$ része igazgatósági tag. A paraszt, aki dolgait a maga lassú pontosságával, figyelmes aprólékoskodásával szokta végezni, megismert egynéhány könnyed formalitást, ami csak nagy lelkiismerettel bíró egyén kezébe való. Míg megszokta a község vagy ez egyház gyűléseit valóságos pizsmogó lelkiismeretességgel ülni végig, s a bírói lak udvara padkáin egész vasárnap délutánokon át tanakodni lényegtelen dolgok felett, addig nem egy helyütt a szövetkezeti »bolt«-ban lát közgyűlési jegyzőkönyveket meg sem tartott közgyűlésekről, a cégbíró-ság által megkívánt községi bizonyítványokat soha nem eszközlött kihirdetésről, kifüggesztésről, s lépten-nyomon ír alá mérleget, jelentést, amelyet nem ért, de nem is érthet meg, sem nem tudja mikép kell azok hitelességét, valóságát megvizsgálni. Amaz erkölcsi tartalom helyett, melyet az anyagi érdekek istápolásán kívül Raiffeisen ez intézetekbe önteni óhajtott, a könnyelműség egész sereg jelensége burjánzik fel e paraszt-szövetkezetekben. Ma még lappanganak e bajok, s a

visszaéléseket könnyen lehetne orvosolni de félő, hogy paraszt-ságunk egész serege fog ez intézmények áldozatául esni, s a büntető bíróság előtt a gyanútlan igazgatók és felügyelő bizottsági tagok szerencsétlen vádlott szerepét vinni.

Csalni a paraszt nem szokott, nem is tud. A paraszt legfeljebb agyafúrt, de pénzt, vagyont nem igen csal ki. Felültet, de nem csap be. A legcriminalisabb hírben álló vidékek lakóiról, ahol az idegennek sem személye, sem vagyona nincs biztonságban, ritkán beszél a bűnkrónika csalásról. Ez a városi proletariátus kiváltsága. De egy neme van a csalásnak, mely a falúkbán felüti olykor a fejét, s amelynek kettős a veszedelme: ez a biztosítási csalás. Sok paraszt házát valamikor a kapu feletti Szent-Flórián jobban őrizte meg a vörös kakastól, mint ma a biztosító társaságok. Alattomos egy bűn ez, s a sötét gyanúja ott kísért minden falusi tűzvésznel, különösen a nép lelkében. Egyik irigylí a másiktól azt a csengő summát, amit leégése árán szerzett.

Nem kötéllel verbuválják már a magyar legényt katonának, de a paraszt eszejárása szerint azért a mai sorozás nem különbözik a régi sorozástól. A paraszt nem szeret katonászkodni. Úri poéták zengték mindenkoron a huszár-élet gyönyörűségeit, a paraszt szívében csak bús nóta kelt. S mint az úr nyegle pénzzel, ő egyéb fortélylyal iparkodik szabadulni a katonasortól. Az öncsonkítás egyes vidékeken valóságos ragálylyá fajult. Olyik legény éveken át sántán járkál inkább, semmint be kelljen rukkolnia.

De van a fegyveres erő elleni bűncselekményeknek egy más, újabban gyakoribb faja. A sorozásokon a legények jó része nem jelentkezik, de fel sem is található. Ezek a kivándorlot-tak. A Dunántúl százakra megy a sorozásokon hiányzó legények száma, akik Amerikába vándoroltak. Az északi tótság körében meg a kiterjedt házalókereskedést üzök maradnak el olykor évekig hazájukból. Mikor visszatérnek, természetesen a büntető hatóság vonja őket először kérdőre. Ez a rég nem látott haza első ölelése. Egyes felvidéki bíróságoknak valóságos skálájuk van erre a vétségre az elmaradás éveit szerint. Kénytelenek a minimális büntetéssel sújtani a szerencsétlene-ket, kiket a kenyérkereset sodort a bűnbe.

A paraszt szemében a per nem az igazság, az igazság célpontja felé határozottan törekvő folyamat, hanem jogi játék. A perdöntő határozat nem a jog kinyilatkoztatása, hanem a jog sorshúzása. Játékkoczká, amely arra dől, amerre ügyesen vetik. A paraszt a törvény szobájába ugyanolyan öröklött babonákkal eltelve lép, mint amilyenekkel mások a szerencsejátékhöz ülnek.

E gondolkodásmódja történeti hagyományok maradványa. A régi per a formalitások színjátéka. Jól alkalmazott alakiságok akárhányszor győzelemre juttattak hamis ügyet igaz ügygel szemben, mely nem volt képes igaza mellett a formalitások oly díszes seregét felléptetni. E formalitások tömkelegén kellett magát áttörnie a szabad mérlegelés erejének - meggyengítve - azok utolsóját, az eskü feltétlen hatalmát is. De a parasztban megmaradt a régi processus képe, a formalitások játéka.

Van azonban ennek lélektani oka is. A paraszt kinn a természet ölén él, amelynek a törvényei egészen mások, mint a szellemi életéi. Hogy a gondolatok és eszmék összefüggése más, mint a felhőé az esővel, vagy a napsugáré a virágzással, ezt ő nem érti. Ismeretlen előtte az a lelki folyamat, amely a bíró elméjében végig fut, míg a bizonyítékok során ítélete kijegeczesedik. O azt hiszi, hogy ha tanuja van, ha esküszik, megnyeri a pert. Esküre úgy következik az ítélet, mint szárazságra a por. Ezért esik meg sokszor, hogy elítéltetéseért tanukat okol, akiket a bíróság oly körülményekre hallgatott ki, amelyek az ő bűnösségének megállapítására nem is voltak szükségesek.

Ünnepélyesnek tart minden bírói tárgyalást, legyen az polgári, avagy büntető, egyaránt. Az igazságszolgáltatás méltóságát lealacsonyító jeleneteket, mint az a városi járásbíró-ságok előtt oly gyakori, a paraszt soha nem idéz elő. A mondák korában a fa alatt igazat mondó fejedelem egyszerű intelme elég volt a népnek, hogy csendet tartson.

Ilyen ma is a paraszt a bíró termeiben. Nem félelem, de a formalitások tisztelete diktálja ezt neki. Magam évekig voltam paraszt-vidéken járásbíró, de parasztembert sohasem kellett rendbüntetéssel sújtanom. S ilyen a vádló, vádlott és tanú szerepében egyaránt.

Mint vádló a paraszt soha nem bosszúálló. Nincs meg benne az érzék a büntető per s a polgári per különbsége iránt. Igen nehéz vele megértetni, hogy a bünper büntetésre irányul s a kártérítési marasztalás ennek csak szükséges járuléka. A sértett, a magánvádló neki felperes. A királyi ügyész jelenléte előtte teljesen érthetetlen, s azt az ítélő bíróság tagjának tekinti. A közvád fogalma nem megy a fejébe, minden bűncselekményt magánindítványnak képez, minden bünpert visszavonhatónak, mint a polgári pert. Ha az eljárás során a vád fenntartása őt illeti, magánjogi igényével hozakodik elő. »Nem kívánom a vádlott megbüntetését, csak a káromat térítse meg« ez a rendes vádlói nyilatkozata.

E gondolkodásmóddal teljesen ellenkezik a mai peres eljárás elve, mely kártérítést csak a bűnösség kimondásának folyományaként ismer. S e miatt igen-igen sok igazságtalanság esik meg gyámoltalan népünkön. Nyilatkozatának az első felét veszi alapul a bíró: »nem kívánom a megbüntetését«, feláll, kimondja az eljárás megszüntetését s elküldi a jámbor atyafit. Avagy a helyett, hogy kitanítaná, hogy kártérítési igényét a polgári perúton keresheti, belédiktálja, hogy kárához csak úgy juthat, ha ellenfelét elcsukják, s így akarata ellenére bosszúállóvá teszi. Közelmúlt iudicaturánk a szokásjog alapján megengedte a magánindítványra üldözendő delictumokra, hogy vád visszavonás esetén az eljárás megszüntetteket, de a vádlott a kárban és költségben elmarasztaltatott. Ma ezt a bűnvádi perrendtartás 487. §-a kizárja. Népünknek nem nagy épülésére.

A vádlottak padján a paraszt beismeri bűnét, ha érzi a bűnösségét. Nem a professionátus deliquensek közönyös nembánomságával, hanem igazi bűnbánással. Tagadni rendesen akkor tagad, ha valami igazát érzi. Ha bűnös is a vádba helyezett cselekményben, de valami olykor mellékes körülményben igaza van, vagy igazát véli, tagad. Ezért nagy körültekintés és nagy jóakarattal kell a kihallgatásához. Vallomása terjengő és nem a lényeg körül forog. Nagy feneket kerít a bevezetésnek és az előzményeknek, de alig érinti végül a lényegét, különösen ha hibásnak érzi magát egyben-másban! De ha határozott kérdések előtt áll, határozott feleletet ad.

Van ugyanis valami igaz abban a mondásban, hogy a

paraszt agyafúrt. Nem arra felel, amit kérdeznek tőle, hanem azon járta az eszét, hogy mit akarhat tőle, mit akar belőle kivenni a kérdező és erre vonatkoztatja a feleletét, nem a kérdésre. Aki tehát tőle hasonló modorban kérdez és nem egyenes, határozott kérdéseket intéz hozzá nem ér el mást, mint egy furcsa párbeszédet, amelyben mind a két fél egymáson ki akar fogni. S azért rengeteg kínja-baja van vele annak, aki aprólékos, sajátos eszejárását nem ismeri, de a legnagyobb könnyűséggel jut vele eredményre, aki szavát, eszejárását érti és elkerüli gondolatainak ezeket a kanyarulatait. Igen nagy tévedés ezért azt hinni, hogy a parasztot csak paraszt-ésszel lehet vallatni. Igen nagy kára az igazságszolgáltatásnak, ha a vizsgálóbíró vagy a tanácselnök szerepét olyanok töltik be, akik a paraszton ezen eszejárását nem értik s azt hiszik, hogy a paraszton ki kell fogni, nem pedig őt megérteni.

Pedig kevesen hinnék, hogy a paraszton mily értelemmel olvas el minden bírósági írást, vádiratot, végzéseket, ítéletet egyaránt. Olykor még a curialis stílus szövevényességében is csodálatos ügyesen eligazodik.

A paraszton bűnös-typusok között nincs nagy változatosság – csak azon vádlottokról szólván, akikből a parasztnak legalább egynemely jellemvonása még ki nem veszett – sa typusok a delictumok fajai szerint alakulnak s váltakoznak. A súlyos testi sértéssel vádoltak rendesen ellenfelükre ádázul haragvók, s azt ép oly hibásnak tartják, mint önmagukat. Aki lopott, az a megtört bűnös. Az orgazda a tudatlan jámbor, s ha bensőleg nem is az, de annak a szerepét játssza. Aki parasztságunknak egy-egy főtárgyalás előhelyiségében elhelyezett sorait szemléli: legjobban meggyőződhetik az anthropo-criminologus eszmék lehetetlenségéről. A leggyakorlottabb s legfigyelmesebb szem sem bírja ott kifürkészni, melyik a vádlott, pedig nem egyszer notórius delinquensek vannak köztük.

A bűnügyi védelem számtalan raffineriái közül a paraszton csak egyet-kettőt sajátított el, nem úgy, mint a főtárgyalás! hallgatóságban iskolázott fővárosi csőcselék, mely valóságos gyakorlati criminalista a szó legszorosabb értelmében. A jámborabbak azzal védekeznek, hogy »elvette az Isten az eszemet«, – »ha annyi eszem lett volna, mint most, nem tettem

volna«. A legravaszabb védekezése, amire képes, az, hogy részeg volt. Az imádságra csak egy szava van, de az ittasságra százféle, különösen a magyarnak. »Amint ittas ember szokott.« Sablonos enyhítő körülmény indicaturánkban: a némi ittas állapot. És sokszor a legképtelenebb módon védekeznek vele mert italtól felhevülve verekedni, törni, zúzni lehet, de részegen lopni, pláne bemászni vagy hamis kulcsal belopózni, ez alig képzelhető. A részeg ember garázdálkodik és szórja a pénzét, de nem gondol vagyongyűjtésre e földfeletti állapotában.

Mint a védelemben, nem ravasz a paraszt a perorvoslatokban sem. Czigányt és csirkefogót, meg a városi proletariust erőfeszítéssel kell lebeszélni a jogtalan apellátáról, mert ha az arról hall, hogy van felelősségi joga, felelősség. Nem így a paraszt. Ha ártatlan, felelősség, de ha bűnösnek érzi magát, az egész eljárás során is rosszhiszeműleg tagadott bár, megnyugszik a marasztaló ítéletben. Igen gyakori, akárhányszor, meglepő az a megnyugvás, amivel az ártatlanságát hangoztató az elítélését fogadja. A kitanult vádlott sokkal következetesebb, ha már tagadott, fellelősség. Mert a paraszt a jogorvoslatokkal nem spekulál, nem alkudozik a büntetés felett. Nem úgy, mint a városi söpredék, amely már azt is tudja, kaphat-e kevesebbet, kaphat-e többet?!

A bizonyító eljárásban nyilatkozik meg leginkább a parasztnak ama már említett különös gondolkodása, mely a pert a formalitások sajátságos játéknak tartja. Tanúk és az eskü e játék szereplői, s előtte elképzelhetetlen, hogy kellő számú tanúval pert lehessen veszteni. Mindegyik fél a tárgyaláson bizonyos büszkeséggel nézi tanúit, s vallomása utm elégedetten pillant rájuk. A tanú nem az igazság bizonyítéka, hanem eszköz a perben, amely arra dől el, amint ezeket az eszközöket jól vagy rosszul használják. A szabad mérlegelés, amely tanúk nélkül ítélt el s tanúk esküje dacára felment a bírói meggyőződés alapján, előtte még ismeretlen és tán mindekor az is lesz.

Ennek a gondolkodásnak az elferdülése a hamis tanúzás roppant nagy elterjedése a parasztnép soraiban. A tanú egyszerűen ilyen, másszor olyan szerepet játszik. Hogy igazat mond-e

nem lényeges. A per bizonyítéka, nem az igazságé. Nem hiszik, hogy mennyire megfertőzvék egész vidékek a hamis tanuk légiójától! Mindenre akadnak tanúk, mindenre vannak okiratok, sőt álesemények előidézése is dívik magyar paraszt vidékeken, ami már valóságos színjáték. Ebben azonban hibásak az igazságszolgáltatás közegei is. A bíró, aki nem fürkészkedik a tanú lelkében, hanem elfogadja azon az alapon a hogy esküdtek, a maga lelkiismeretének kötelességeit áthárítja a tanura; hasonlóképp az ügyvéd is, aki sokszor jobb tudomása ellenére tűri, hogy a fele hamis tanukat állítson elő, hogy pert megnyerje. Ezért maholnap nálunk is indokolt lesz az a mozgalom, amely céljául a tanuk esküjének kiküszöbölését tűzte ki.

Az utolsó évtizedben a paraszt mint bíró is szerepelt a bűnperben, az 1896-iki bűnvádi perrendtartás életbe lépte óta mint esküdt. Igaz ugyan, hogy csak egyes város törvényszékei, illetve esküdbíróságai vesznek fel parasztokat az évi följajstromba, míg más városok esküdszékeit elegendően ellátja a városi közönség, különösen költségkímélés szempontjából. Pedig jó szolgálatot tesz az ott is. Sokkal lelkiismeretesebb, mint az izgatott ügyes-bajos városi ember, aki igen könnyen rámondja a vádlottra: »hadd szaladjon a szegény ördög-, s akit egész sereg túlzóan megmételyezett már. Igen komolyan veszi a feladatát, átérzi annak a díszes helynek egész méltóságát, melyet elfoglal. De nagyon szigorú egyúttal. Nyilván arra a falura gondol, a melyben az illető bűneset megtörtént, és tudja, hogy mily rettenetes egy falu népének, mily örök szégyene, szörnyű sensatiója egy emberélet pusztulása!

A börtönt a paraszt a legtöbb helyen szégyennek tartja. Azért, ha egyik-másik legény verekedésért, falopásért bekerül a fogházba, hozzátartozói erősen titkolják a nyílt titkot, hogy hova lett a fiú. A kukoriczásban van, vagy lovakat hajt a vásárra. Vannak azonban vidékek, különösen az elmaradt oláh nép, amelynek ez az érzéke még nincs meg.

Ha belekerült azonban a paraszt erre a szomorú helyre, rendesen igen tisztességesen viseli magát és öreinek kevés baja van vele. Harmadfél éven át hivatalos szobám ablakja a fogházudvarra nyílt, ahol a rabok fát vágtak, fűrészeltek.

ímmel-ámmal vonja szerszámát egyik-másik s órahosszat alig van eredménye munkájának, míg a paraszt ott is csak oly becsületesen dolgozik, mint otthon a szabadban. S hat héten át figyeltem meg két parasztfiút – 16-18 évesek voltak – hogy mennyira óvakodtak érintkezni a többi foglyokkal. Míg a fűrész-bakjukat is kiállították a sorból s munka után a többi előtt iparkodtak bemenni a fogházépületbe. Végig kell csak nézni soraikon, legott meglátja az ember, melyik a paraszt s melyik már sülyedő proletár.